

การใช้ภาพพจน์แสดง พระอัจฉริยภาพด้านการปกครอง และการรบของ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถใน วรรณคดีเรื่องลิลิตยวนพ่าย

นิตยา แก้วคัลณา*

ลิลิตยวนพ่าย ถือเป็นวรรณคดีบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญเรื่องหนึ่งซึ่งสันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้น ในคำอธิบายพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพในฉบับพิมพ์ครั้งแรก ซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงพรหมวรานุรักษ์โปรดให้พิมพ์ เมื่อ พ.ศ. 2465 ได้กล่าวว่า

“หนังสือลิลิตยวนพ่ายนี้ หนี้อยู่ในหนังสือซึ่งแต่งตัวอย่างเอกในภาษาไทยเรื่องหนึ่ง เป็นพงศาวดารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถครั้งเมื่อพระเจ้าติโลกราชเมืองเชียงใหม่ลงชิงหัวเมืองฝ่ายเหนือ ทรงพยายามทำสงครามจนมีชัยชนะเอาหัวเมืองเหล่านั้นคืนมาได้ จึงเรียกชื่อเรื่องว่า ยวนพ่าย มีมาแต่เมื่อ

*อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี.. หนังสือยวนพ่ายนี้แต่งเมื่อศักราชเท่าใด และใครเป็นผู้แต่งหาปรากฏไม่ สังเกตดูโดยทางสำนวนภาษา ดูเป็นสำนวนเก่ามาก ทั้งความรู้เรื่องพงศาวดารในตอนที่ตั้งนั้นก็รู้ถ้วนถี่กว่าที่ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารและหนังสือพงศาวดารเขียนใหม่ เพราะฉะนั้นน่าจะแต่งในเวลาใกล้ๆ กับเหตุการณ์ที่กล่าวถึงจึงยังสามารถรู้เรื่องราวได้ถ้วนถี่ สันนิษฐานว่าเห็นจะแต่งในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ซึ่งเป็นพระราชโอรสสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เสวยราชย์ตั้งแต่ พ.ศ. 2034 จน พ.ศ. 2072 แต่สังเกตโดยทางสำนวนรู้ได้แน่นอนอย่างหนึ่งว่าผู้แต่งเรื่องยวนพ่ายนี้เป็นผู้มีความรู้เชี่ยวชาญ ทั้งในทางภาษาและขนบธรรมเนียมราชการ คงเป็นกวีที่เป็นคนสำคัญในสมัยเมื่อแต่งหนังสือเรื่องนี้นักหนังสือเรื่องยวนพ่ายจึงนับเป็นตำราเรื่องหนึ่งทุกสมัยสืบมาจนกาลบัดนี้¹”

บทความนี้มุ่งพิจารณา “การใช้ภาพพจน์” ของกวีในวรรณคดีเรื่องลิลิตยวนพ่าย โดยเฉพาะการใช้ภาพพจน์อุปมาและอุปลักษณ์ ในการสรรเสริญพระเกียรติคุณอันยิ่งใหญ่หรือการแสดงพระอัจฉริยภาพด้านการปกครองและการรบของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

ภาพพจน์ในลิลิตยวนพ่าย

ภาพพจน์หรือภาษาภาพ (Figurative language) หมายถึง การใช้ภาษาที่ผิดไปจากปกติหรือผิดจากภาษามาตรฐานในด้านความหมายของคำหรือการเรียงลำดับคำ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ความหมายหรือผลกระทบอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นพิเศษ ภาพ (Figures) ดังกล่าวนี้นับถือกันมาช้านานว่าเป็น “อสังการ” (Ornaments) ของภาษา กลมกลืน เป็นส่วนหนึ่งของภาษาอย่างที่จะขาดเสียมิได้²

เนื้อหาในลิลิตยวนพ่ายเป็นเรื่องการทำสงครามระหว่างไทยและยวนหรือโยนก ซึ่งโยนกเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ กวีแต่งวรรณคดีเรื่องนี้ขึ้นเพื่อมุ่งสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ คือสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่ทรงชนะศึกสงครามครั้งนี้

ในเรื่องลิลิตยวนพ่าย กวีกล่าวสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่าพระองค์ทรงรอบรู้และแตกฉานในธรรมะหมวดต่าง ๆ เพื่อเป็นการยกย่องว่าพระองค์ทรงอยู่ในฐานะธรรมราชา

กวียังใช้โคลงสี่ด้นบาทกฤษณในการสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในฐานะ

¹กรมศิลปากร, วรรณกรรมอยุธยา เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2529), หน้าคำนำ

²ทองสุก เกตุโรจน์, อธิบายศัพท์วรรณคดี (แปลจาก A Glossary of Literary Terms ของ M. H. Abrams) (กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ, 2529), หน้า 117.

ที่พระองค์ทรงเป็นนักปราชญ์ ทรงรอบรู้กลศึก มีพระบุญญาธิการและพระบรมเดชานุภาพอันยิ่งใหญ่ เสมอเทพเจ้า เพื่อเป็นการยกย่องว่าพระองค์ทรงอยู่ในฐานะเทวราชา

ส่วนการใช้ภาพพจน์ของกวีในวรรณคดีเรื่องลิลิตยวนพ่ายนอกจากจะก่อให้เกิดความงาม ความไพเราะในการใช้ถ้อยคำสำนวนแล้ว กวีหรือผู้แต่งลิลิตยวนพ่ายให้ภาพพจน์เพื่อมุ่งแสดงให้เห็นพระเกียรติคุณด้านต่าง ๆ และพระอัจฉริยภาพโดยเฉพาะด้านการปกครองและการรบของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กล่าวคือ กวีสดุดีพระเกียรติคุณของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโดยเปรียบเทียบพระองค์กับพระผู้เป็นเจ้าของ บุคคลสำคัญรวมทั้งตัวละครเอกสำคัญในวรรณคดีและธรรมชาติ

จากการศึกษาการใช้ภาพพจน์ในลิลิตยวนพ่ายที่เกี่ยวกับการแสดงพระเกียรติคุณหรือ การแสดงพระอัจฉริยภาพด้านการปกครองและการรบของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ บุคคลหรือ สิ่งอื่นที่กวีนำมาใช้เปรียบ อาจแบ่งได้ ดังนี้

1. พระพุทธเจ้า
2. นักปราชญ์
3. เทวดา
4. ตัวละครเอกในวรรณคดีสำคัญของอินเดีย
5. ดวงดาว

1. การกล่าวสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับพระพุทธเจ้า

กวีกล่าวสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับพระพุทธเจ้าในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.1 บุคคลลักษณะ

การเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถตอนผนวชว่างดงามเหมือนพระพุทธเจ้า ดังข้อความว่า

 แกล้งปางเมื่อพระทรง พระผนวช นั้นนา
 งามเงื่อนสรพรเพชญ์ผ้าย แผ่นเกษม

(น. 320)

การเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จพระราชดำเนินไปพร้อมกับเหล่ากองทัพว่างดงามเหมือนพระพุทธเจ้า ดังข้อความว่า

พวกพลข้างม้ารบ	รงจรร โจษแฮ
ดยรดาษดินเหลือหลาย	ท่งท้าง
สรรเพชญพ่างศรีสรร	เพชญภาคย์
ยามโยคพระเจ้าช้าง	เผือกผ้ายลีลาฯ

(น. 345)

การเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับพระพุทธเจ้าตรัส ดังข้อความว่า

ตรีศรีตรีเนตรดำน	ตรีศักดิ์ กิติ
ตรัสท่านตรัสปานตรัส	ท่านไท้

(น. 308)

จากตัวอย่างข้างต้น กวีเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับพระพุทธเจ้า กล่าวคือกวีนำบุคลิกลักษณะของพระพุทธเจ้า ซึ่งบุคลิกลักษณะของพระพุทธองค์เท่าที่มีหนังสือหรือคัมภีร์กล่าวไว้ว่าพระองค์มีพระรูปโฉมงดงาม มีพระฉวีวรรณเป็นทอง มีทรวดทรงและพระอิริยาบถสมบูรณ์พร้อมประกอบด้วยลักษณะ 32 ประการแห่งมหาบุรุษ มีพระสุรเสียงประกอบด้วยคุณสมบัติ 8 ประการของพรหมัสสร คือ ตรัสได้คล่องแคล่ว เข้าใจง่าย อ่อนหวาน ฟังได้ยินต่อเนื่องกัน ชัดถ้อย ลึกซึ้ง และมีกังวาล³ กวีนำพระรูปโฉมที่งดงามของพระพุทธเจ้ามาเปรียบในการกล่าวถึงความสง่างามของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และนำพระสุรเสียงที่ประกอบด้วยคุณสมบัติต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้ามาเปรียบกับการตรัสของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เพื่อแสดงให้เห็นว่าตรัสได้ไพเราะยิ่ง

1.2 พระกรุณาธิคุณของพระพุทธเจ้า

การเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่มีพระกรุณาโปรดเมตตาประชานิกรเหมือนพระพุทธเจ้าโปรดเวไนยสัตว์ ดังข้อความว่า

พระโปรดพองพระเจ้า	โปรดปราณฯ
-------------------	-----------

(น. 313)

ในตัวอย่างนี้ กวีนำเอาพระกรุณาธิคุณของพระพุทธองค์มาเทียบกล่าวคือเมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้แล้ว ทรงเผยแผ่พุทธศาสนาอย่างไม่เลือกชนชั้นวรรณะและไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยตั้งแต่ตรัสรู้จนเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์ทรงมีพระกรุณาธิคุณอย่างใหญ่หลวงแก่ปวงชนเช่นไรสมเด็จพระ

³กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม 10 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 2 ทีฆนิกาย มหาวรรค, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2525), หน้า 14.

พระบรมไตรโลกนาถทรงพระกรุณาต่อประชานิกของพระองค์เช่นนั้น

1.3 หลักธรรมของพระพุทธเจ้า

การเปรียบเทียบเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่าทรงรู้แจ้งในพรหมวิหาร 4 กับพระพุทธเจ้า ดังข้อความว่า

จตุรรรคยลโยคแจ้ง	จตุรพิธ เพรตสเฮ
แจ้งจตุรพรรค	พอลัยง
จตุรภาพททศ	จตุรเทศ
แจ้งจตุรภัตรพวง	ฟางอารีย์ช

(น. 308)

ในตัวอย่างนี้ กวีกล่าวถึงหลักธรรมสำคัญในพุทธศาสนา คือ พรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ถือเป็นธรรมสำหรับผู้เป็นใหญ่ เป็นเครื่องค้ำจุนให้คนในสังคมอยู่กันอย่างสงบสุข การที่กวีเปรียบเทียบว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงรู้แจ้งในพรหมวิหาร 4 กับพระพุทธเจ้า ก็เพื่อเป็นการยกย่องว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงเป็นกษัตริย์ผู้รู้ธรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้ปกครอง

จะเห็นได้ว่า กวีกล่าวสรรเสริญสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับพระพุทธเจ้าเพื่อแสดงให้เห็นบุคลิกลักษณะ พระกรุณาธิคุณ และพระปรีชาญาณของพระองค์ที่ล้ำเลิศยิ่งนัก

2. การกล่าวสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับนักปราชญ์

การเปรียบเทียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับนักปราชญ์ ดังข้อความว่า

พระมายศโยคพัน	พรรณา
มาฟางมาพาเปน	ปิ่นแก้ว
พระมาทยมทยมสมา	ธิปราชญ์ เพรงแฮ
มาทยมมาทบแก้ว	แผ่นไตรช

(น. 307)

ในตัวอย่างนี้ กวีกล่าวสรรเสริญสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่าทรงเสมอเหมือนนักปราชญ์ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในสมัยก่อน เพื่อเป็นการยกย่องและแสดงให้เห็นพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาญาณ ความรอบรู้ของพระองค์

3. การกล่าวสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับเทวดา

เทวดา ในที่นี้ได้แก่เทพเจ้าฝ่ายพราหมณ์และพุทธ ดังนี้

3.1 พระพรหม

การเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงเป็นผู้สร้างกับพระพรหม ดังข้อความว่า

พระกฤษณ์์สงวนโลกเพียง พระพรหม

(น. 313)

การเปรียบน้ำเสียงของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับเสียงของพระพรหม ดังข้อความว่า

พระเบญโญภาศเพียง ทินกร
พระสำนียงปานสวร สี่หน้า

(น. 313)

จากตัวอย่างข้างต้น กวีเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับพระพรหม กล่าวคือตามคติพราหมณ์ พระพรหมเป็นผู้สร้างโลกตลอดจนสรรพสิ่งทั้งหลาย การที่กวีเปรียบเทียบว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงเป็นผู้สร้างกับพระพรหม ก็เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของพระองค์

ส่วนคุณลักษณะด้านน้ำเสียง พระพรหมมีพระสุรเสียง คือ ตรัสได้คล่องแคล่ว เข้าใจง่าย อ่อนหวาน ฟังได้ยินต่อนื่องกัน ชัดถ้อย ลึกซึ้ง และมีกังวาล การที่กวีเปรียบน้ำเสียงของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับเสียงของพระพรหม เพื่อเป็นการสรรเสริญและยกย่องสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่ามีน้ำเสียงอันไพเราะยิ่ง

3.2 พระนารายณ์

การเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่างามเหมือนพระนารายณ์ ดังข้อความว่า

พระโฉมเจกนารายณ์ เรื่องราช นั้นแธ

(น. 349)

การเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นผู้ดูแลกับพระนารายณ์ ดังข้อความว่า

พระรอบรักษพงพิษณ ผ่านเฝ้า

(น. 313)

การเปรียบเทียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถรึสกำหนดการยกทัพกับการที่พระนารายณ์มีดำรัส
เมื่อจะปราบมาร ดังข้อความว่า

ทุกทรงพลพยุห้ไท้	เอารส ท่านนา
พระดำรัสไตรง	ร้อมด้วย
สรรเพชญกำหนดพวง	พิศนุ ศาษณแฮ
ปางประหารให้ม้วย	ม่ามารย

(น. 334)

การเปรียบเทียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถยกกองทัพไปปราบข้าศึกกัยการที่พระนารายณ์ยก
กองทัพเทวดาไปปราบอสูร ดังข้อความว่า

พระพุทธานมโยคล้วน	ลางชย
พระฟ้างพระไฟกฤษฐ์	เกลื่อนแกล้ว
พระเสด็จคัลไลสว่าง	ชลมารค
ชลฟ้าห้มากลวันแล้ว	แหล่หลายย

(น. 336)

จากตัวอย่างข้างต้น กวีเปรียบเทียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับพระนารายณ์ เพื่อเป็นการ
สรรเสริญและยกย่องว่าพระองค์ทรงสง่างาม นำเกรงขาม และทรงเป็นผู้ดูแลบ้านเมือง ตลอดจน
อาณาประชาราษฎร์ให้อยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุขเหมือนกับพระนารายณ์ ผู้ทรงไว้ซึ่งฤทธาานุภาพ
ผู้บริหารและดูแลโลก ผู้คุ้มครองโลกให้เป็นสุข

กวียังกล่าวสรรเสริญสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่าทรงมีพระบรมเดชานุภาพในการรบการ
ต่อสู้กับข้าศึกกับพระนารายณ์ผู้เป็นนักรบปราบปรามอสูรร้าย เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระ
บรมไตรโลกนาถทรงเป็นนักรบผู้มีอำนาจยิ่งนัก

3.3 พระอิศวร

การเปรียบเทียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นผู้ทำลายกับพระอิศวร ดังข้อความว่า

พระผลาญฟ้างพระสยม	ภูวนารถ ใส้แฮ
-------------------	---------------

(น. 313)

ในตัวอย่างนี้ กวีเปรียบเทียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่มีพระบรมเดชานุภาพกับพระอิศวร
กล่าวคือ พระอิศวร เป็นเทพเจ้าผู้ทำลาย แต่เป็นการทำลายสิ่งชั่วร้ายให้หมดไป การที่กวีเปรียบเทียบ

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นผู้ทำลายกับพระอิศวร เพื่อเป็นการยกย่องว่าพระองค์ทรงพระปรีชาสามารถในการทำลายล้างอริราชศัตรูที่มาบุกรุกบ้านเมือง

จะเห็นได้ว่า กวีสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับเทพเจ้าทั้งสามของพราหมณ์ คือ พระพรหม พระนารายณ์ และพระอิศวร เพื่อแสดงให้เห็นบุคลิก ลักษณะ ความงดงาม ความสง่า อันน่าเกรงขาม และพระปรีชาสามารถโดยเฉพาะด้าน การปกครองบ้านเมืองให้ประชาราษฎร์อยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข และด้านการรบกับข้าศึกศัตรูที่ต่างยอมแพ้ แล้วหนีไป

3.4 พระอินทร์

การเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถยกทัพเข้าปะทะกับข้าศึกจนแตกพ่ายไปเหมือนกับพระอินทร์ตามรุกไล่ข้าศึกจนได้ชัยชนะ ดังข้อความว่า

สรรเพชญ์กูเกลื่อนฟุ้ง	พลพฤษท
โถมจ่าลวาทฤทธิ	ร่อนเกล้า
พยงพระสุรินทรา	ธิกราช
ตามต้อยไพริศแล้ว	เลิศบรรพช

(น. 322)

การเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเคลื่อนพลกองทัพไปกับพระอินทร์เคลื่อนพลเทวดาไปบนท้องฟ้า ดังข้อความว่า

สรรเพชญ์ภิโพธิเกล้า	สงสาร
แครคลี่แสนยาก	กล่นฝ้าย
พยงพระคชาธาร	ทรงเดช
คลายคลี่พลห้วยฟ้า	เฟื่องมารช

(น. 347)

การเปรียบสมเด็จพระเจ้าติโลกราชเกิดความกลัวรีบหนีไป เมื่อได้ข่าวสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถยกทัพมาเหมือนท้านไพจิตราสูรหนีพระอินทร์ ดังข้อความว่า

คือไวปจิตตี	สุรราช
หนีสุราริปเร้น	รวจหลัง

(น. 321)

การเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงช้างกับพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ดังข้อความว่า

แต่นั้นนั้นนฤเบนทรนฤเบศ นเรศรนิทราริบัติศรี
สรรเพชญ์ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนายกคิลกผู้เป็นเจ้า
เกล้าภูวมณฑล สกลขุฑุธิเบศ คือ พระเดชเกษกษัตริ์พิงศ์
ทรงมกุฎรัตนพัสดราภรณ์วิภูสิตเสด็จเสด็จเหนือปฏฐฎางคกฤษ
ดุจอมรสติย์เอรารวรรณ์ ครรไลยยังนครสุฟ้า ถวัลยวิภูผ่านหล้า
แหล่งเพี้ยมพิกบุญ ท่านนาย

(น. 347)

การเปรียบเทียบภาพของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับภาพของพระอินทร์ ดังข้อความ ว่า

ชยชยพ้อพยอินทร	นุภาพ
บุญบอกเมืองถ้วนร้อย	รอบถวายช

(น. 351)

จากตัวอย่างข้างต้น กวีเปรียบเทียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับพระอินทร์ กล่าวคือพระอินทร์ เป็นเทพผู้ครองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นนักรบที่เก่งกล้าสามารถ เป็นที่เกรงกลัวของเหล่าอสูร การที่กวี เปรียบเทียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับพระอินทร์ เพื่อเป็นการสรรเสริญและยกย่องว่าพระองค์ ทรงเป็นนักรบผู้มีศักดิ์กตานุภาพอันยิ่งใหญ่

ตามคติทางพุทธศาสนา ประวัติของพระอินทร์มีว่า ชาตีก่อนเป็นมนุษย์ชื่อมฆทานพ เป็น คนใจบุญได้ชักชวนเพื่อนๆ 32 คน ให้ช่วยกันสร้างศาลาเพื่อเป็นที่พักคนเดินทางลัญจรไปมาได้ พักเหนื่อย เมื่อบุคคลเหล่านี้ตายไปบุญกุศลก็ส่งให้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มฆทานพได้ที่พระอินทร์ องค์ใหม่ (พระอินทร์ตามคติพุทธศาสนา มีหลายองค์สลับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป) การที่พระอินทร์องค์ ใหม่ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ทำให้เกิดการแย่งชิงสวรรค์กันขึ้น พระอินทร์เก่าเป็นพวกที่ชอบเสพ สุราเมามายจึงเป็นสาเหตุให้ถูกจับเหวี่ยงลงมาอยู่ใต้เขาพระสุเมรุ ซึ่งตรงนั้นกลายเป็นสวรรค์อีกแห่งหนึ่ง เรียกว่า อสุรพิภพ พระอินทร์เก่ากลายเป็นอสูร มีชื่อว่าเวปจิตติ ท้าวเวปจิตติกับบิราวีมีความ เสียตายสวรรค์เดิมอยู่เสมอมอดอกจิตปาดลีในอสุรพิภพบานก็เป็นสิ่งเตือนใจให้ท้าวเวปจิตติเสียตาย ดอกปาริชาติในดาวดึงส์ จึงยกกองทัพไปรบกับพระอินทร์ แต่ก็พ่ายแพ้กกลับมาทุกที ทุกๆ 100 ปี จะ ต้องรบกันครั้งหนึ่ง เรียกว่า เทวาสुरสงคราม⁴

พระอินทร์มีพาหนะ คือ ช้างเอราวัณ ไม่ใช่สัตว์เดรัจฉาน แต่เป็นเทวดาที่เนรมิตตนเป็นช้าง ชื่อเอราวัณเทพบุตร เมื่อพระอินทร์เสด็จไปแห่งใดก็ประทับช้างเผือกนี้ไป ลักษณะช้างเอราวัณนี้

⁴ศักดิ์ศรี แยมันดดา, “พระอินทร์,” ความรู้คือประทับใจ ปีที่ 15 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม : ธันวาคม 2523), : 18.

วิจิตรพิสดารยิ่งกล่าวคือเป็นช่างเผือกตัวใหญ่ที่สุดสูง 1,200,000 วา มี 33 เคียร แต่ละเคียรมี 7 งา แต่ละงามีสระบัว 7 สระ แต่ละสระมีบัว 7 กอ แต่ละกอมีบัว 7 ดอก บัวแต่ละดอกมี 7 กลีบ แต่ละกลีบมีนางฟ้า 7 องค์ นางฟ้าแต่ละองค์มีบริวาร 7 นาง รวมนางฟ้าและบริวารที่ประจำอยู่ที่งาช้างเอราวัณทั้งสิ้นถึง 3,882,417 นาง⁵

จะเห็นได้ว่า กวีสดุดีพระเกียรติคุณของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในลักษณะที่ทรงสง่างาม มีอำนาจ และพระบรมเดชานุภาพอันยิ่งใหญ่โดยเฉพาะการสู้รบกับข้าศึก

3.5 พระยม

การเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่าทรงความยุติธรรมในการลงโทษกับพระยม ดังข้อความว่า

พระทรงทัณฑทาสพียง ยมยุทธ ยิ่งแฮ
(น. 314)

ในตัวอย่างนี้ กวีสดุดีสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่าทรงความยุติธรรมโดยเฉพาะการลงโทษผู้กระทำความผิดเช่นเดียวกับพระยม กล่าวคือ พระยมทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษาลงโทษคนตายเป็นผู้ทรงความยุติธรรม จึงมีนามว่า ธรรมราชา การที่กวีเปรียบเทียบดังกล่าวก็เพื่อเป็นการยกย่องสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่าทรงเป็นกษัตริย์นักปกครองผู้ทรงความยุติธรรมยิ่ง

3.6 พระคณศร์

การเปรียบเทียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่าทรงรอบรู้เรื่องช้างกับพระคณศร์ ดังข้อความว่า

การช้างพินนครนำ บูนปาน ท่านนา
(น. 314)

ในตัวอย่างนี้ กวีสรรเสริญสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับพระคณศร์ ซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งการศึกษาเล่าเรียนว่าทรงรอบรู้เรื่องช้างเช่นเดียวกับพระคณศร์

⁵เรื่องเดียวกัน หน้า 16.

4. การสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับตัวละครเอกในวรรณคดีสำคัญของอินเดีย

วรรณคดีที่สำคัญของอินเดียและเป็นที่รู้จักกันทั่วไป ได้แก่

4.1 รามายณะ

วรรณคดีสำคัญของอินเดียซึ่งเป็นที่มาและบ่อเกิดของวรรณคดีไทยคือเรื่องรามเกียรติ์ ตัวละครสำคัญคือพระราม พระรามได้รับการยกย่องว่าเป็นพระนารายณ์อวตารลงมาปราบยักษ์เป็นผู้มีศักดิ์านุภาพด้านการรบ และการเป็นนักปกครองที่ดี กวียกย่องสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับพระรามไว้ ดังนี้

การเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่ามีฤทธิ์เหมือนพระราม ดังข้อความว่า

พระฤทธิพางพระราม รอนราพ ไล่แฮ

(น. 314)

การเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่าทรงศรเหมือนพระราม ดังข้อความว่า

กลสงรสรวุธ ราเมศ พยงพ้อ

(น. 314)

การเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่ามีอำนาจเหมือนพระรามปราบกรุงลงกา ดังข้อความว่า

ชยชยอำนาจท้าว	คือราม
รอนราพล่วงลงกา	แผ่นดินแผ้ว
ชยชยดิ่งติดตาม	มารมารค นั้นฤ
ชยชยชนะได้แก้ว	ครอบครองฯ

(น. 351)

จะเห็นได้ว่า กวีสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับพระรามในลักษณะที่แสดงให้เห็นว่ามีอำนาจ และพระบรมเดชานุภาพในการรบกับข้าศึก

4.2 มหาภารตะ

มหาภารตะเป็นวรรณคดีที่ยิ่งใหญ่ของอินเดียคู่กับรามายณะ เนื้อเรื่องกล่าวถึงท้าวธฤตราษฎร์ ผู้เป็นพี่ชายนันดาบอดมาแต่กำเนิด ปาณพุน้องชายจึงได้ขึ้นครองราชย์แทน ท้าวธฤตราษฎร์อภิเษกกับ

นางคานธารี ได้รับพรจากฤๅษีวนาสให้มีโอรส 100 องค์ ซึ่งโอรสองค์ใหญ่คือทุโรโยธน์ ส่วนปาดทุ
อภิเชษกับนางกุนตี มีโอรส 5 องค์ ซึ่งกำเนิดมาจากเทพ สาเหตุเพราะท้าวปาดทุถูกสาปไม่ให้ร่วม
สังวาสกับหญิงใดเนื่องจาก
สังวาสกันอยู่และกวางนั้น
แปลงตนมาจึงสาปให้ท้าว
ท้าวปาดทุจึงอนุญาตให้นาง
องค์หนึ่งมีลูกกับเทวดา เมื่อ
ลูกทั้ง 5 คน จึงได้นำมาว่า
ทั้งห้าได้แก่พระยชิษุณเฑียร
มีหลายนาม เช่น ธรรมบุตร
ภิมะเป็นโอรส นางกุนตีกับ
พระอรชุน เป็นโอรสนางกุน
ที่เก่งกล้าสามารถมาก และ
มเหสีฝ่ายซ้ายกำเนิดจาก

การทำสงคราม
การพบกับปาดทพทั้งห้า
มาจากทุโรโยธน์มีใจฉลาด
ห้า และต้องการจะแย่งชิง
ดำเนินไปอย่างดุเดือด เป็น
รบกรุเกษตร กษัตริย์
อยู่ฝ่ายตน ส่วนทุโรโยธน์
ในที่สุดกษัตริย์ตระกูลปาด
พระกฤษณะซึ่งชำนาญใน
ช่วยกษัตริย์ปาดทพทำ
ทุโรโยธน์ได้ครอบครองนคร

กวี ส ร ร เ ส ริ ญ
ไตรโลกนาถกับตัวละครใน
(พระกรรมนั้นเป็นโอรสของ
กุนตีให้กำเนิดพระกรรมทั้งที่นางยังไม่ได้สมรส นางจึงนำพระกรรมลอยน้ำไป สารถีผู้หนึ่งเก็บได้จึง
นำไปเลี้ยงไว้ ครั้นเติบโตมาพระกรรมเป็นนักรบที่เก่งกล้าสามารถมาก ได้ประลองฝีมือกับอรชุน แต่

กวีนำเอา
พระกรณาคูณของ
พระพุทธรองค์
มาเทียบกล่าวคือ
เมื่อพระพุทธรองค์
ตรัสรู้แล้ว
ทรงเผยแผ่
พุทธศาสนา
อย่างไม่เลือกชนชั้น
วรรณะและ
ไม่เห็นแก่
ความเห็นดีเห็นน้อย
ตั้งแต่ตรัสรู้จนเสด็จ
ดับขันธปรินิพพาน

ได้ฆ่ากวางคู่หนึ่งขณะเสพ
แท้จริงแล้วเป็นพราหมณ์
ปาดทูลิ้นชีวิตขณะสังวาส
กุนตีและนางมัทรีมีเหลืออีก
มีลูกแล้วท้าวปาดทุรับเป็น
ปาดทพ กษัตริย์ปาดทพ
เป็นโอรสนางกุนตีกับพระยม
ธรรมราชา เป็นต้น พระ
พระพายเป็นผู้มีกำลังเข้มแข็ง
ดีกับพระอินทร์ เป็นนักรบ
นุกูลกับสหเทพโอรสนางมัทรี
พระอัศวินเทพบุตรแฝด

ระหว่างทุโรโยธน์กษัตริย์ฝ่าย
กษัตริย์ฝ่ายปาดทพ ก็เนื่อง
ริษยากษัตริย์ ปาดทพทั้ง
ราชสมบัติเหตุการณ์รบ
ระยะเวลา 18 วัน ณ ทูง
ปาดทพ เลือกพระกฤษณะ
เลือกกองทัพของพระกฤษณะ
ทพซึ่งอยู่ในธรรมะและมี
ยุทธวิธีเป็นผู้ออกกลอุบาย
สงครามจนชนะทัพของ
หัสตินปุระ

พระเกียรติสมเด็จพระบรม
มหาภารตะ ได้แก่ พระกรรม
นางกุนตีกับพระอาทิตย์ นาง
นางกุนตีกับพระอาทิตย์ นาง
นางกุนตีกับพระอาทิตย์ นาง

ไม่มีใครชนะ ทูรโยธน์ ผู้นำตระกูลเกาฬเห็นว่าพระกรรม มีฝีมือจึงโปรดให้พระกรรมมาอยู่ฝ่ายตน เมื่อเกิดสงครามระหว่างพี่น้องสองตระกูลเกาฬกับป่าณฑพทั้งห้า พระกรรมร่วมรบด้วย นางกุนตี ทราบเรื่องและรู้ว่าพระกรรม เป็นโอรสองค์โตของนางจึงขอร้องไม่ให้พระกรรมฆ่าป่าณฑพทั้งห้า พระกรรมรับปากเว้นแต่อรชุนเท่านั้น ซึ่งพระกรรมต้องการชีวิต นับว่าพระกรรมเป็นผู้เสียสละ ที่ยอมทำตามคำขอร้องของนางกุนตี ทั้ง ๆ ที่ตนเป็นฝ่ายเกาฬ และไม่ได้รับเกียรติในฐานะองค์โตของนาง) พระกัมมะ พระอรชุน และพระกฤษณะ ไว้ ดังนี้

การเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่าทรงเสียสละเหมือนพระกรรม ดังข้อความว่า

พระทรงปรตยาคพิยง	พระกรรม
พระหฤทยทยมสินธุ์	ช่วยขวี่ง

(น. 313)

การเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่าทรงถือคทาเหมือนพระกัมมะ ดังข้อความว่า

พระทรงทัณฑทาสเพียง	ยมยุทธ ยิงแธ
ทรงคธาทยมกิม	เลิศล้ำ

(น. 314)

การเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงเชี่ยวชาญในการรบเหมือนอรชุน ดังข้อความว่า

การยุทธช่วยชาญกุล	กลแก้วน
ไกรกว่าอรชุนแก้ว	ก่อนบรรพ

(น. 314)

การเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่าทรงรอบรู้กลศึกเหมือนพระกฤษณะ ดังข้อความว่า

กลวิธณ์แม่นพิยง	พระกฤษณ
กลต่อกลกันกล	กยจกั้
กลกลตอบกลคิด	กลใคร่ ถึงเลย
กลแต่งกลตั้งรู้	รอบรณฯ

(น. 314)

การเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแก้กลข้าศึกเหมือนพระกฤษณะแก้กลทูรโยธน์ ดังข้อความว่า

ครานันนเรศร้าย	ฤษยา พ่อแเฮ
ท่าโทษกลใดกล	ท่านแก้
กลกฤษย้อยโยธา	ทูลโยท
ทนท่านบได้แพ้	พ่ายเองฯ

(น. 322)

จะเห็นได้ว่า กวีสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับตัวละครเอกในวรรณคดีเรื่องมหาภารตะ เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นนักรบที่เก่งกล้ามาก

5. การกล่าวสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับดวงดาว

กวีเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับดวงดาว ดังนี้

5.1 พระอาทิตย์

การเปรียบอานุภาพของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับพระอาทิตย์ ดังข้อความว่า

ชยชยานุภาพท้าว	ทยมทิน กรแเฮ
เมืองเทพคนธรรพฤา	อยู่ถ้อย

(น. 351)

5.2 พระจันทร์

การเปรียบพระปรีชาญาณของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับพระอาทิตย์และพระจันทร์ ดังข้อความว่า

พระเบญญเศรียงพิง	สุรยจันทร์ แจ่มแเฮ
อดิตานาคต	ปลั่งแปล้
ประจวบันทั้งสามสรร	เพชญถึง แถลงแเฮ
เลงล่งไตรภพแท้	ทั่วทรยนฯ

(น. 316)

การเปรียบพระเกียรติยศของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับพระอาทิตย์และพระจันทร์ ดังข้อความว่า

พระยศยลโยคพิง
दनपंगपाबेणुषाण
हवंगआठरवणडेण
पेरापंगपरेजाहला

सुरयजंतर
उषा
ठलमण पेयठण
गलागला

(न. 316)

จากตัวอย่างข้างต้น
พระปรีชาญาณ พระเกียรติ
พระบรมไตรโลกนาถกับพระ
กล่าวคือ พระอาทิตย์และ
ส่องแสงให้ความสว่างไสว
มาเทียบ เพื่อเป็นการยกย่อง
พระบรมไตรโลกนาถว่าทรง

นอกจากนี้กรียัง
สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
ตั้งข้อความว่า “พระแก้วน
เปรียบเทียบการสู้รบระหว่าง
สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
นาคสู้กับครุฑ ตั้งข้อความว่า
คือนาคฉนุครุฑสร้าง วิ่งวัน”

จากการศึกษาพบ
ยวนพ่าย กรีมุ่งสรรเสริญ
ไตรโลกนาถโดยเปรียบเทียบ
นักรบที่เก่งกล้าสามารถและ
ปรีชาญาณ และพระบรม
ยากที่จะหาผู้ใดเทียมเท่า

การใช้ภาพพจน์ใน
ให้เห็นถึงความสามารถของ
ภาษา ความรู้ทางศาสนา
หลักธรรมต่าง ๆ ตลอดจน

กวีกล่าวสรรเสริญ
สมเด็จพระบรม
ไตรโลกนาถว่า
ทรงเสมอเหมือน
นักรบราญ์
ผู้ที่มีความรู้
ความสามารถ
ในสมัยก่อน เพื่อ
เป็นการยกย่องและ
แสดงให้เห็น
พระอัจฉริยภาพ
และพระปรีชาญาณ
ความรอบรู้ของ
พระองค์

กวีเปรียบคุณลักษณะด้าน
ยศ และอาณาภาพของสมเด็จพระ
อาทิตย์ และพระจันทร์
พระจันทร์มีรัศมีอันรุ่งโรจน์
ไปทั่ว กวีนำลักษณะดังกล่าว
เชิดชูพระเกียรติสมเด็จพระ
พระบารมีแผ่ไพศาลไปทั่ว

กล่าวสรรเสริญพระเกียรติ
โดยเปรียบเทียบกับไกรสร
กลไกรสร แก้วนกล้า” และ
สมเด็จพระเจ้าติโลกราชกับ
ว่าเหมือนช้างต่อสู้กับราชสีห์
“คือคชกลีบกลอกจั้ง ฉญสีห์

ว่าการใช้ภาพพจน์ในลิลิต
พระเกียรติสมเด็จพระบรม
พระองค์เป็นเทวราชา เป็น
ทรงพระปรีชาสามารถ พระ
เดชานุภาพอันยิ่งใหญ่ จน

ลิลิตยวนพ่ายยังเป็นการแสดง
กริไม่ว่าจะเป็นทางด้านสำนวน
พุทธ ศาสนาพราหมณ์
ความรู้ทางวรรณคดีการตะ

วรรณคดีเรื่องลิลิตยวนพ่าย จัดเป็นวรรณคดียอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ผู้ซึ่งอยู่ในฐานะอันสูงส่ง และนับเป็นวรรณคดีเอกอันล้ำค่าทั้งด้านการบันทึกประวัติศาสตร์และอักษรศาสตร์ ดังข้อความของกวีที่อธิบายไว้ว่า

สารสยามภาคยพร้อง	กลกานท นี้ฤฯ
คือคุ่มมาลาสวรรค์	ช่อช้อย
เบญญาพิศาลแสดง	เดอมกรยติ พระฤฯ
คือคู่ใหม่แสงร้อย	กิ่งกลางฯ
เป็นสร้อยโสภิตพัน	อุปรมฯ
โสรมโสดาศิริวางค	เวียไว้
จงคงคู่กล้า	ยืนโยค
หายแผ่นดินฟ้าใหม่	อย่าหายฯ

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. วรรณกรรมอยุธยา เล่ม 1. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2529.
- กรุณา เรื่องอุไร กุศลาสัย. มหาเทพยการตะ. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2525.
- เจือ สตะเวทิน. ตำรับวรรณคดี. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2522.
- ฉันทิชัย กระแสสินธุ์. ยวนพ่ายโคลงดั้น. พระนคร : โรงพิมพ์มิตรสยาม, 2523.
- ทองสุข เกตุโรจน์ อธิบายศัพท์วรรณคดี. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2529.
- นภาพร อัคระรังษีกุล “การศึกษาเรื่องมหากาพย์ที่ปรากฏในวรรณคดีไทย.” วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531.
- นิตยา แก้วคัลณา “การใช้ภาพพจน์ในวรรณคดีร้อยกรองสมัยอยุธยาตอนต้น.” วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2539.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระบาทสมเด็จพระ. บ่อเกิดแห่งรวมเกียรติ. กรุงเทพฯ : คุรุสภา, 2516.
- ศักดิ์ศรี แย้มนิตดา. “พระอินทร์.” ความรู้คือประทีป ปีที่ 21. ฉบับที่ 4 (ตุลาคม – ธันวาคม 2523) : 19.
- สมบัติ พลายน้อย. เทวนิยาย. กรุงเทพฯ : บัณฑิตการพิมพ์, 2519.
- แสง จันทร์งาม. พุทธศาสนวิทยา. พระนคร : บรรณาคาร, 2512.